

ISSN 2616-678X

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

BULLETIN

of the L.N. Gumilyov
Eurasian National University

ФИЛОЛОГИЯ сериясы

Серия **ФИЛОЛОГИЯ**

PHILOLOGY Series

№1 (122) / 2018

1995 жылдан бастап шығады

Издается с 1995 года

Founded in 1995

Жылына 4 рет шығады

Выходит 4 раза в год

Published 4 times a year

Астана, 2018

Astana, 2018

Бас редакторы **Дихан Қамзабекұлы**
филология ғылымдарының докторы, проф. (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары **Шолпан Жарқынбекова**
филология ғылымдарының докторы, проф. (Қазақстан)

Редакция алқасы

Аскер оғлы Рамиз	ф.ғ.д., проф. (Әзербайжан)
Ақматалиев Абдылдажан	ф.ғ.д., проф. (Қырғызстан)
Бахтикиреева Улданай	ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Беженару Людмила	ф.ғ.д. проф. (Румыния)
Бейсенбаева Жанаргүл	ф.ғ.к., қауымд. проф. (Қазақстан)
Біжкенова Айгүл	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Жақыпов Жантас	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Журавлева Евгения	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Жаң Динжиң	PhD, проф. (Қытай)
Ескеева Мағрипа	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Ержласун Гүлжанат	PhD, ассос. проф. (Түркия)
Қасқабасов Сейіт	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Негимов Серік	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нұрғали Қадиша	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нуриева Фануза	ф.ғ.д., проф. (РФ, Татарстан)
Райхл Карл	ф.ғ.д., проф. (Германия)
Рахманов Носимхан	ф.ғ.д., проф. (Өзбекстан)
Риверс Уильям Патрик	PhD, проф. (АҚШ)
Сәтенова Серікгүл	ф.ғ.д. проф. (Қазақстан)
Султанов Казбек	ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Тәжібаева Сәуле	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Хисамитдинова Фирдаус	ф.ғ.д., проф. (РФ, Башқұртстан)
Чернявская Валерия	ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Шәріп Амантай	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Шәріпова Гүлбану	ф.ғ.к., қауымд. проф. (Қазақстан)
Экиджи Метин	PhD, проф. (Түркия)
Янковский Генрих	PhD, проф. (Польша)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Сатпаев к-сі, 2, 408 б.

Тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31413)

E-mail: vest_phil@enu.kz

Жауапты редактор, компьютерде беттеген І.Р. Құрманғалиев

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. ФИЛОЛОГИЯ сериясы

Меншіктенуші: ҚР БжҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК

ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде 27.03.2018 ж. №16996-Ж тіркеу куәлігімен тіркелген.

Мерзімділігі: жылына 4 рет.

Тиражы: 40 дана

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 12/1, тел.: (7172)709-500 (ішкі 31413)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Главный редактор **Дихан Камзабекулы**
доктор филологических наук, проф. (Казахстан)

Зам. главного редактора **Шолпан Жаркынбекова**
доктор филологических наук, проф. (Казахстан)

Редакционная коллегия

Аскероглы Рамиз	д.ф.н., проф. (Эзербайжан)
Акматалиев Абдылдажан	д.ф.н., проф. (Киргизстан)
Бахтикиреева Улданай	д.ф.н., проф. (Россия)
Беженару Людмила	д.ф.н., проф. (Румыния)
Бейсенбаева Жанаргуль	к.ф.н., ассос. проф. (Казахстан)
Бижкенова Айгуль	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Жакыпов Жантас	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Жан Динжин	PhD, проф. (Китай)
Журавлева Евгения	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ескеева Магрипа	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ержласун Гульжанат	PhD, ассос. проф. (Турция)
Каскабасов Сейит	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Негимов Серик	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Нургали Кадиша	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Нуриева Фануза	д.ф.н., проф. (РФ, Татарстан)
Райхл Карл	д.ф.н., проф. (Германия)
Рахманов Насимхон	д.ф.н., проф. (Узбекистан)
Риверс Уильям Патрик	PhD, проф. (США)
Сатенова Серикгуль	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Султанов Казбек	д.ф.н., проф. (Россия)
Тажибаева Сауле	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Хисамитдинова Фирдаус	д.ф.н., проф. (РФ, Башкортостан)
Чернявская Валерия	д.ф.н., проф. (Россия)
Шарип Амантай	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Шарипова Гульбану	к.ф.н., ассос. проф. (Казахстан)
Экиджи Метин	PhD, проф. (Турция)
Янковский Хенрих	PhD, проф. (Польша)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, каб. 408
Тел.: (7172) 709-500 (вн. 31413)
E-mail: vest_phil@enu.kz

Ответственный редактор, компьютерная верстка И.Р. Курмангалиев

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия ФИЛОЛОГИЯ
Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций РК под номером №16996-Ж от 27.03.2018г.
Периодичность: 4 раза в год
Тираж: 40 экземпляров
Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажимукана, 12/1, тел.: (7172)709-500 (вн.31413)

Editor-in-Chief **Dihan Kamzabekuly**
Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief **Zharkynbekova Sholpan**
Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Editorial board

Asker ogly Ramiz	Doctor of philology, Prof. (Azerbaijan)
Akmataliyev Abdildajan	Doctor of philology, Prof. (Kyrgyzstan)
Bakhtikireeva Uldanai	Doctor of philology, Prof (Russia)
Beisenbayeva Zhanargul	Can. of philology, assos. Prof (Kazakhstan)
Bezhenaru Lyudmila	Doctor of philology, Prof (Romania)
Bizhkenova Aigul	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Chernyavskaya Valeriya	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Erzhiasun Güljanat	PhD, assos. Prof (Turkey)
Yeskeyeva Magripa	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Henryk Jankowski	PhD, Prof. (Poland)
Kaskabassov Seit	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Khisamitdinova Firdaus	Doctor of philology, Prof. (RF, Bashkortostan)
Metin Ekiji	PhD, Prof. (Turkey)
Negimov Serik	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Nurgali Kadisha	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Nurieva Fanuza	Doctor of philology, Prof. (RF, Tatarstan)
Reichl Karl	Doctor of philology, Prof. (Germany)
Rakhmanov Nasimhon	Doctor of philology, Prof. (Uzbekistan)
Rivers William Patrick	PhD, Prof. (USA)
Satenova Serikkul	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Sultanov Kazbek	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Sharip Amantaj	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Sharipova Gulbanu	Can. of philology, assos. Prof. (Kazakhstan)
Tazhybayeva Saule	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhakypov Zhantas	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhang Dingjing	PhD, Prof. (China)
Zhuravleva Yevgeniya	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Editorial address: 2, Satpayev str., of.408, Astana, Kazakhstan, 010008
Tel.: (7172) 709-500 (ext. 31413)
E-mail: vest_phil@enu.kz

Executive editor, computer layout: I.R. Kurmangalyev

Bulletin of the L.N.Gumilyov Eurasian National University PHILOLOGY Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan
Registered by Ministry of information and communication of Republic of Kazakhstan. Registration certificate No 16996-Ж from 27.03.2018

Periodicity: 4 times a year Circulation: 40 copies

Address of printing house: 12/1 Kazhimukan str., Astana, Kazakhstan 010008; tel.: (7172) 709-500 (ext.31413)

© L.N.Gumilyov Eurasian National University

Мазмұны

<i>Абдыханова Б.А., Нергиз Бирай</i> Интертекстуалдылық теориясы мен прецедентті құбылыс арасындағы байланыс	8
<i>Аймолдина Ә.А.</i> Искерлік дискурс зерттеудің әлеуметтік және когнитивтік аспектіліктерінің қатынастары	14
<i>Алефиренко Н.Ф., Нұртазина М.Б.</i> Тіл ғылымындағы қазіргі заманғы үрдістер: ғылыми зерттеулердің векторлары	20
<i>Гауриева Г.М., Кадырова Е.Б.</i> Лексикалық құзыреттілікті қалыптастыруда ағылшын тілі сабағында ой-талқыларды қолдану	32
<i>Жапанова М.Е.</i> Әбдіжәміл Нұрпейісовтың «Қан мен тер» романындағы иіс-жады ұстанымдарының көркемдік ерекшелігі	37
<i>Жұмсақбаев А.Т.</i> Джон Толкиеннің «Сақиналардың патшасы» трилогиясының жанрлық құбылысы	46
<i>Жұматаев Е.</i> Әдеби тіл мен әлеуметтік желі: тіл бәсекелестігі мен әдеби тілдің қазіргі сипаты	50
<i>Зилинька М.Н.</i> Шыңғыс Айтматовтың шығармаларындағы фразеологизмдерді аударудың ерекшеліктері	58
<i>Қадысқызы А., Хасенова Р.Т., Құлахметова Ж.Т.</i> Қазақстандағы оралмандар және олардың әлеуметтік-мәдени бейімделуі	64
<i>Қасымова Ә.Ә.</i> Қазақ және түрік тілдеріндегі қоштасу этикетіне қатысты қалып сөздердің лингво-мәдени сипаты	71
<i>Латанова Р.У., Заркешеева А.Е., Хамитова А.Ф.</i> Қазақстандық жоғары оқу орындары студенттеріне ағылшын тілін үйретуде Action Research әдісін енгізу жолы	76
<i>Мейрамбекова Л.К., Сейтова Ш.Б., Есенғалиева А.М.</i> Бір буынды түбір етістіктің «қыпшақтық» корпусындағы вокализм жүйесінде салыстырмалы сипаттамасы ..	81
<i>Матбек Н.Қ., Садықова Р.К.</i> Ноғай әдеби тілінің қалыптасуы	88
<i>Мырзағалиева Т.Е., Шәріпова Г.А.</i> Құран поэтологиясындағы орыс универсумы ..	95
<i>Нұртазина М.Б., Амрина З.Ж.</i> Білім берудегі «Polycultural World» жүйесін қамтамасыз етуге арналған кәсіби лингвистика	105
<i>Оразбаева Э.С.</i> Онкологиялық терминдерді талдау және аудару	112
<i>Өтелбай Г. Т.</i> «Кемпіркосақ» баламасының туыс және шет тілдердегі ұқсастығы мен ерекшелігі	119
<i>Садықова А. Т., Қабдырашева Б. Н.</i> І. Есенберлин шығармаларындағы тарихи тұлғалар бейнесі	125
<i>Сейтова Ш.Б.</i> Кейбір этноатаулардың ақпараттық уәжі (Шығыс Қазақстан аймағы материалдары негізінде)	132
<i>Сәдуақасұлы Ж., Махамбетова А.</i> Қазақ тіл білімінде лепті сөйлемдердің зерттелу жайы	138
<i>Симбаева С.О., Қайыпбаева М. М.</i> Тілді аудармасыз оқыту және тілдің фонетикалық интерпритациясы	143
<i>Шәріпова Г.А.</i> Исламдық мәдени универсиумы	147
<i>Шәріп А.Ж.</i> Хүсейін Жавид және XX ғасыр басындағы қазақ поэзиясы: рухани ізденістер мен көркемдік ерекшеліктер	151
<i>Шоқабаетова С.С.</i> Сөзжасамның фонетикамен байланысы туралы	162

Содержание

<i>Абдыханова Б.А., Нергиз Бирай</i> Взаимосвязь прецедентных текстов и интертекстуальности	8
<i>Аймолдина А.А.</i> Взаимосвязь социальных и когнитивных аспектов изучения делового дискурса	14
<i>Алефиренко Н.Ф., Нуртазина М.Б.</i> Современные тенденции в науке о языке: векторы научного поиска	20
<i>Гауриева Г.М., Кадырова Е.Б.</i> Использование мозгового штурма для формирования лексической компетентности на уроках английского языка	32
<i>Жапанова М.Е.</i> Художественные особенности памяти запаха в романе Абдижамиля Нурпеисова «Кровь и пот»	37
<i>Жумсакбаев А.Т.</i> Жанровая феноменальность трилогии Джона Толкиена «Властелин колец»	46
<i>Жуматаев Е.</i> Литературный язык и социальные сети: конкурентоспособность и современность казахского языка	50
<i>Зилинька М.Н.</i> Особенности перевода фразеологизмов в произведениях Чингиза Айтматова	58
<i>Кадыскызы А., Хасенова Р.Т., Кулахметова Ж.Т.</i> Оралманы в Казахстане и их социально-культурная адаптация	64
<i>Касымова А.А.</i> Лингво-культурологический анализ лингвистических единиц, связанных с этикой прощания казахского и турецкого языков	71
<i>Латанова Р.У., Заркешева А., Хамитова А.Г.</i> Пути внедрения Action Research в обучении английскому языку студентов высших учебных заведений в Казахстане.....	76
<i>Мейрамбекова Л.К., Сейтова Ш.Б., Есенгалиева А.М.</i> Сравнительно-сопоставительная характеристика односложных глаголов в системе вокализма языков кипчакской группы	81
<i>Матбек Н.К., Садыкова Р.К.</i> Формирование ногайского литературного языка.....	88
<i>Мурзагалиева Т.Е., Шарипова Г.А.</i> Русский универсум коранической поэтологии.....	95
<i>Нуртазина М.Б., Амрина З.Ж.</i> Polycultural World: Компетентный подход в профессиональной лингвистике для образования	105
<i>Оразбаева Э.С.</i> Анализ и перевод онкологических терминов	112
<i>Отелбай Г. Т.</i> Аналогия и особенность эквивалента «Кемпірқосак» у родственных и иностранных языков	119
<i>Садыкова А.Т., Кабдырашева Б.Н.</i> Образ исторических личностей в творчестве И.Есенберлина	125
<i>Сейтова Ш.Б.</i> Информационное содержание некоторых этнонаименований	132
<i>Садуакасулы Ж., Махамбетова А.</i> Обстоятельства исследования восклицательных предложений казахского языка	138
<i>Симбаева С., Кайытбаева М.М.</i> Обучение языка без перевода и фонетическая интерпретация языка	143
<i>Шарипова Г.А.</i> Исламский универсум культуры	147
<i>Шарип А.Ж.</i> Гусейн Джавид и казахская поэзия начала XX века: духовные искания и художественные особенности	151
<i>Шокабаева С.С.</i> О связи словообразования с фонетикой	162

Contents

<i>Abdyhanova B.A., Nergiz Biraj</i> Interrelation of precedent texts and intertextuality	8
<i>Aimoldina A.A.</i> Interconnection of Social and Cognitive Aspects in Business Discourse Studying	14
<i>Alefrenko N.F., Nurtazina M.B.</i> Modern trends in the science of language: vectors of scientific research	20
<i>Gauriyeva G.M., Kadyrova Ye.B.</i> Use of brainstorming for the formation of lexical competence in English class	32
<i>Japanova M.E.</i> Artistic features of the memory of the smell in the novel «Blood and Sweat» by Abdizhamil Nurpeisov	37
<i>Zhumsakbayev A.T.</i> Genre's phenomenon of John Tolkien's trilogy «The Lord of the Rings»	46
<i>Zhumataev E.</i> Analysis of the translation into the Kazakh language interjections in the piece	50
<i>Zilinka M.N.</i> The peculiarities of phraseological units translation in book's of Chingiz Aitmatov	58
<i>Kadyskyzy A., Khasseanova R. T., Kulakhmetova Zh.T.</i> Oralisms in Kazakhstan and their Socio-Cultural Adaptation	64
<i>Kasymova A.A.</i> Linguistic and Cultural Analysis of Linguistic Units Associated with Ethics of Farewell to Kazakh and Turkish Languages	71
<i>Latanova R.U., Zarkesheva A.E., Khamitova A.G.</i> The ways of planning action research in teaching english for students in higher schools of Kazakhstan	76
<i>Meirambekova L.K., Seiitova Sh. B., Esengaliyeva A.M.</i> Comparative characteristic of monosyllabic verbs in the vocalism system of the languages of the Kipchak group	81
<i>Matbek N.K., Sadykova R.K.</i> Formation of Nogai literary language	88
<i>Murzagaliyeva T.E. , Sharipova G.A.</i> Russian Universum of Quranic Poetology.....	95
<i>Nurtazina M.B., Amrina Z.Zh.</i> Polycultural World: a competent approach in professional Linguistic for education	105
<i>Orazbayeva E.S.</i> Analysis and translation of cancer terms	112
<i>Otelbay G. T.</i> The analogy and peculiarity of the «Кемпірқосақ» alternative in relatives and foreign languages	119
<i>Sadykova A.T., Kabdyrasheva B.N.</i> The image of historical personalities in the creative work of I.Esenberlin	125
<i>Seiitova Sh. B.</i> Informational motives of some ethnonyms	132
<i>Saduakasuly Zh., Makhambetova A.</i> The study of exclamatory sentences of the kazakh language	138
<i>Simbaeva S.O. Kaiypbayeva M. M.</i> Phonetic interpretation of the language without translation	143
<i>Sharipova G.A.</i> Islamic Universum of Culture	147
<i>Sharip A.Zh.</i> Hussain Jawid and Kazakh poetry of early 20th century: spiritual quest and artistic features	151
<i>Shokabayeva S.</i> Connection of word-formation with phones	162

FTAMP 16.21.51

Ш.Б.Сейітова

*Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей, Қазақстан
(E-mail: seitovashinar@mail.ru)*

Кейбір этноатаулардың ақпараттық уәжі
(Шығыс Қазақстан аймағы материалдары негізінде)

Андатпа. Халық рухының өмірлік мәні оның тілінде сақталған. Сондықтан кез келген мағыналық – бірлік ру-тайпа өмірінің мәнді бір бөлшегі. Қазақ халқының өзіндік сөйлеу өнері қалыптасқан. Шешендік өнерді, оны иеленуші адамды ерекше құрмет тұтқан. Сол себепті шешен де шебер сөйлеудің қыр-сырын жетік білген қазақ халқының ұлттық сөйлеу ерекшеліктерін төмендегідей бөліп көрсетуге болады. Халық рухының өмірлік мәні оның тілінде сақталған. Сондықтан кез келген мағыналық – бірлік ру-тайпа өмірінің мәнді бір бөлшегі. Қазақ халқының өзіндік сөйлеу өнері қалыптасқан. Шешендік өнерді, оны иеленуші адамды ерекше құрмет тұтқан.

Кез келген ұлт тағдырында рухани өмір мен тіл үшін басты нәрсе – экономикалық қауымдастық ерекшелігі болып табылады. Оның ықпалы мен әсері айрықша. Экономикалық қауымдастықтың томаға-тұйықтығы сол белгілі бір аймақта тілдік ерекшеліктердің пайда болуына, тайпалар, рулар көлемінде сол тілдік ерекшеліктердің сақталуына жағдай тудырады.

Түйін сөздер: этноним, тұрақты тіркес, уәжі, ұлттық құндылық.

Кіріспе. Шығыс Қазақстан аймағындағы ру-тайпа атауларынан қалыптасқан тұрақты тіркестердің мағыналық, концептуалдық ерекшеліктерін қарастыра отырып, олардың бойында жинақталған ақпарат мына мәнділіктерді көрсеткенін байқадық. Ру-тайпа одағы қоғамдық құқықтық қатынастар институты, ол құқықтық қатынастарды реттейді, ол қоғам мүшелерінің (жүз, тайпа, ру, тап, тармақ т.б.) әлеуметтік қатынастарына қызмет етеді, ол ру-тайпа мүшелерінің мәдени қатынасына қызмет етеді; ол жалпы адамзаттың ұлттық құндылықтары негізінде тәрбие ісіне қызмет етеді; ол санаға, қоғамдық санаға сөз арқылы әсер етуге қызмет етеді. Сонда ру-тайпа: → құқықтық мәдениет → әлеуметтік этика → тәрбие → ұлттық құндылық → қоғамдық стереотип → ұлтық менталитет ретінде қарастыруға болатынын көреміз.

Мақсаты. Шығыс Қазақстан аймағындағы ру-тайпа атауларынан қалыптасқан тұрақты тіркестердің мағыналық, концептуалдық ерекшеліктерін қарастыра отырып, олардың бойында жинақталған ақпаратты айқындау. Нақты тілдік деректермен дәйектеу. Нәтижелері мен талқылау. Әлеуметтік этика адамның өз ақыл-ойына сәйкес қоршаған дүниені танып-білуге, бағалауға мүмкіндік береді. Б.Сағындықұлы атап көрсеткендей: «Кез келген затты немесе құбылысты қабылдау адамда бұрыннан бар тәжірибе, білім негізінде жүзеге асады» [1, 101 б.]. Мәселен, белгілі бір кезеңде өмір сүрген ру-тайпа немесе оның мүшелерінің қандай өзіндік қасиеттері болғанын бүгінге жеткен мақал-мәтел, тұрақты тіркестердің нәзік иірімін сезу арқылы, адам санасына тұтастай сол мәліметтің жетуі арқылы білеміз. Ұлттық болмыс тұрғысынан алып қарағанда, әлеуметтік этиканың қалыптасуында адамның өткендегі тәжірибесі маңызды орын алады. Мысалы, қазақы ұғымда қуанышты жағдайды қабылдаудың өз ерекшелігі бар. Құнанбайдың немере інісі Ақбердіге Құнабайдың «Бетқұдықты Ақбердіге берсін!», – деген сәлемін әкелген Абайға Құлыншақ ақын: «Ақберді, Ақберді, Ақбердіге Құдай бақ берді», – деп тақпақтай бергенде, Бала Абай іле жөнеліп: «Бақ берген емей немене, Борсақтан қалған аз жерді «Менікі» деп тап берді» деген екен. Ақберді, Ақберді, Ақбердіге Құдай бақ берді мағыналық бірлігі осы бір қуанышты оқиғадан кейін ел аузында қалса керек. Ұлттық қабылдау, ұлттық түсінікте бақты берейін десе, бір-ақ сәтте бере салар деген қағида қалыптасқан, сонымен қатар есте қаларлық жағдайда өлең сөзбен термелей жөнелу бұл да қазақы топырақтан өніп шыққан бір белгі [2, 147 б.]. Ұлттық менталитет. Қазақ халқы салт-дәстүрін, әдет-ғұрпынан бой тартпаған

халық. Көптеген күрмеуі қиын мәселе дала дәстүрі негізінде шешіліп отырған. Мысалы, өліп кетті Өтекең, майға толды Көтекең тұрақты тіркесінен жол-жоралғы негізіндегі даулы мәселенің оңтайлы шешімін тапқанын көреміз. Айдабол балаларының арғы атасының аты Көтібақ болса керек. Ауыл ішіндегі істің аяғы насырға шауып (Абыралы жерінде), кісіге жазығы жоқ, көпшіл де діншіл жан Өтебай қазаға ұшырайды. Екі ауыл да бір Үсеннің балаларынан. Елдің тыныштығын, азаматтардың амандығын қалайық дей отырып, сол елдің болысы, Ноха қажы 2000 теңгедей ақшалай құн кескен екен. Жоғарыдағы сөзді Өтебайдың құрдасы Күлшім деген айтып, елге таралып кетіпті. Ағайын арасына жік түспеуін көздеген шешім қалыптасқан дәстүр негізінде оң шешімін тапқан [3, 110 б.].

Қоғамдық стереотип.

Халық рухының өмірлік мәні оның тілінде сақталған. Сондықтан кез келген мағыналық – бірлік ру-тайпа өмірінің мәнді бір бөлшегі. Қазақ халқының өзіндік сөйлеу өнері қалыптасқан. Шешендік өнерді, оны иеленуші адамды ерекше құрмет тұтқан. Сол себепті шешен де шебер сөйлеудің қыр-сырын жетік білген қазақ халқының ұлттық сөйлеу ерекшеліктерін төмендегідей бөліп көрсетуге болады: біріншіден, қазақ үйіне келген адамды бірден әңгімеге тартпаған, алдымен сый-құрметін көрсетіп, ыңғайы келді-ау дегенде, қалыптасқан жөн-жоба негізінде көңіл-қошын білдірген. Екіншіден, әңгімелесу ахуалында айтылған сөздің астарлы мағынасына көз жеткізіп барып қана, өз ойын айтқан. Қазақ көп жағдайда қойылған сұраққа бірден жауап қайтармаған. Егер сынау мақсатында немесе шұғыл жауап беруді қажет ететін төтенше жағдай болса, табан астында, бірден ұтымды да санамалы, тілге тиек ететін дерекпен қолма-қол жауап қайтарған, орайына қарай, суырып салып, өлеңмен де жауап қайтара білген. Әрбір айтылған сөзді талдап, пайымдап барып жауап қайтаратын болған. Үшіншіден, тілдесудің ойдағыдай өтуінің этикалық шарты бар. Сөйлеушіге оң пейіл білдіру, тілдесуге ықыласты екенінді көрсету, оның сөзін түсіністікпен ден қоя тыңдау т.б. сондай-ақ әңгімеге, сөзге құлақ түріп, назар аударудың вербалды белгісі – қоштау, таныту арқылы жүзеге асады. Қазақ амандасудан бастап қоштасуға дейін тиісті қалыптанған жазылмаған ережені сақтайды. Қазаққа кендік, есептеспеушілік, «бір Алла біледі» деушілік, қанағат, тәубеге келушілік қасиеттері тән. Бұл да бір ұлттық ерекшелік. Сонымен, адамды, оның жан дүниесін тілінен тыс зерттеуге болмайды. Сондай-ақ, тілді де адам арқылы, адамның жан дүниесі арқылы зерттемей болмайды. Тілдің субъектісі, біріншіден, тілдік тұлға (жеке адам, тілді тұтынушы), екіншіден, халық, ұлт (тілдік ұжым). Бүгінгі тілдік ұжым кешегі ру-тайпадан қалыптасқандығы айқын. Сондықтан да аймақтық дәрежедегі ру-тайпаның қолданысындағы тұрақты тіркестерді белгілі бір аспектіде қарастыру – ол халықтың тұтастығын көрсететін мәнді бірліктер.

Тәрбие. Жинақталған материалды саралай отырып, бір қырынан, яғни тәрбиелік құндылығы тұрғысынан алғанда байқағанымыз, әртүрлі жағдаятқа байланысты, біліп-білмей жасалған кемшін тұстарды алдағы уақытта сабақ болсын деген мақсатта қолданылатын мәнділіктердің бар екеніне көз жеткізуге болады. Мысалы, Айбикенің ауылына қонғанша, Нұрбикенің көшіп кеткен жұртына қон (Арғын – Мейрам – Өтей). Қолы ашық, дастарқаны мол, берекелі бәйбіше өз аймағында беделді адамның біріне саналатын. Берілген тұрақты тіркес өз ортасындағы еңбегіне қарай салыстырмалы түрде айтылған, яғни бірінің екіншісіне қарағанда, адамға деген құрметі басым дегенге саяды [4, 121 б.]. Он жеті ұлды Бертіс. Қарқаралы хан Бертіс (арғын – қаракесек). 17 ұл ат арқасына мініп, соңынан ерген соң, жалғанның жарты пәлесі болған басына құстың қауырсынын қадап алып, қарқаралы хан Бертіс атанған. Ташкентті барып шапқан, талаған. Мұны Бұхар ханы естіп, соғысуға келген. Сонда Бертістің Бұхар ханына айтқаны: «Он жеті ұлым бар, сен түгіл Құдайдың да өкпесі қабынып, алса да зорға алар», – депті. Бұхар ханы: «Құдайдан қорықпағаннан қорық», – деген деп, қайтып кетіпті. Бертіс үйіне келіп түскен соң, ұлдарына іш ауруы жабысып, үш күнде түгелі өліп кетіпті. Ауыс: асылық сөйлегеннің тартар азабы шексіз [5, 30 б.].

Ұлттық құндылық. Жинақталған тұрақты тіркестер мәнді-мәнсіз, баянды-баянсыз, жағымды-жағымсыз болса да ұлт тілінде туып, қалыптасып, тұрақты тіркес дәрежесіне енгеннен кейін ұлттық құндылық қатарынан орын алары сөзсіз. Себебі, кез келген бір сөз сол ұлт қажеттілігін өтемесе, лексикалық қордан, қабаттан шығып қалары аян.

Құқықтық мәдениет. Дәстүрлі қоғам бар жерде құқықтық қоғам бар (М.Қойгелдиев). Әрбір ұлт мәдениеті өз бастауын сол ұлттың этникалық іргетасы болып қаланған ру-тайпа болмысының қалыптасу қайнарларынан алатыны сөзсіз. Зерттеу барысында қарастырылып отырған тұрақты тіркестерді жиынтық бейнеде алсақ, шеңбер тәрізді елестетуге болатындығын, оның ортасында өзегі – негізгі ұғым – ру-тайпаға қатысты тұрақты тіркестер орналасса, оның қоршауында мәдениет, әдет-ғұрып, салт-дәстүр мен халықтық және жеке тәжірибе әсерінен қалыптасқан дүниеліктердің барлығы орналасатындығын көруге болады. Сонымен, егер тілдік бірлікте мәдени ақпарат болса, онда екі әртүрлі семиотикалық жүйелерді (тіл және мәдениет) біріктіріп, олардың өзара байланысын сипаттайтын категорияның да болуы тиіс. В.Н.Телияның пікірінше бұл – мәдени коннотация.

Тілдің ұлттық мәдениетпен байланысының түрі жайлы мәселеде зерттеушілер арасында бірізділік жоқ. Бірқатар зерттеушілер ұлттық-мәдени компонент түрінде, Ю.А. Сорокин негізгі білім түрінде және т.б. зерттеген. Негізінен, В.Н.Телияның пікірі дұрысырақ болар, себебі ол байланыс мәдени коннотация арқылы жүзеге асады деген. Ондай мәдени коннотация тұрақты тіркестің, тілдік бірліктің ассоциативті-образды интерпретация нәтижесінде немесе метафоралардың ұлттық-мәдени эталон, стереотиптердің қатынастылығынан туындамақ. Мәдени коннотация мазмұнын компоненттерді символикалық оқу арқылы да анықтауға болады. Мысалы, тұрақты тіркестерде ұран мағынасындағы «Ақжол», «Қаптағай» сөзін аруақтану, бойға ерен күш жинау, қуат көзінің символы ретінде: «Ақжолдаса», арғын қалмайды, екеуі бірігіп, «Сарманайлап» түйілсе, басқалардың сау тамтығы да қалмайды; бүкіл әскер он мың болса, он мың, жүз мың болса, жүз мың бәрі ұрандап, мыңдаған ат тұяғының дүбіріне жүздеген әскерилердің дауысы қосылғанда, күн күркірегендей, алапат дауыл тұрғандай ұрыс даласының символы ретінде: «Ақжолдаған» арғындар, «Бақтиярлаған» үйсіндер; бір тудың астына біріктіретін, бір сөздің аясына шоғырландыратын, туысқандықтың белгісі, жинақтағыш күш символы ретінде: Байғара – сыбанның ұраны; ұран иесі – Боранбай және т.б. екінші деңгейлік сезім призмасынан көрінетін әлем символдық мән иеленген тұрақты тіркестермен бейнеленіп, ұлттық тілдік әлем картинасының ерекшелігін анықтайтын басты фактор ретінде жүреді. Адам сезімінің жанжақтылығын бағалаудың генетикалық механизмі ұлтқа тән қабілет, әлемдік тілдік картинаны әрі жалпы типологиялық, әрі индивидуальді ерекше етіп көрсетуге бейім.

Фразеологиялық бірліктерді образды қабылдаудың жоғарыда көрсетілген стереотиптерге, символдық ұғымға қатыстылығының негізінде ұлттар менталитетін тану арқылы біз олардың мәдени-ұлттық мәнін, қасиетін жете түсіне түспекпіз.

Тұрақты тіркестер мен мағыналық бірліктер мазмұны және онда ұялаған мәдени коннотациялар білім көзіне айналады. Неге фразеологиялық бірліктер тілдегі тұрақсыздығына қарамастан ғасырлар бойы сақталады? Неге олар әр кезең сайын түрлене түседі? Өйткені фразеологиялық бірліктерде ұлттардың рухы мен салт-дәстүрі сипатталған мәдени ақпарат бар. Әдетте, коннотативті сөзде денотаттың жекелеген белгілері бөлінген. Мәселен, берілген тақырыптағы ру-тайпа атауларының ішінде «малтүгел» сөзі оның найман ішіндегі аңқау ел екенін ғана білдіріп қоймайды, сонымен қатар, аңғырт, сенгіш, момын, бопау, бірақ ішкі есебі түгел адамды да елестетеді.

Кез келген ру-тайпаға қатысты тіркестер сол рудың адамдарының белгілі бір есте қалатын іс-әрекеттерін көру, есту, жадыда сақтау арқылы ел ішінде кең таралған. Мәселен, ел ішінде «тұз еккен Малтүгел» деген тіркес кеңінен тараған. Оның мағынасы – Малтүгел деген рудың адамдарының сондай аңқау, алаңғасар, сенгіш мінездеріне байланысты шықса,

бүгінде сол аймақтың кез келген аңқау, сенгіш адамына немесе бітуге айналған істің басын бапан, аяғын сапан, шала ұмыт қылған іс иесіне қаратыла әрі қалжың әрі зіл ретінде «Мал-түгелмісің» деп қолданыла береді.

Сөз мағынасына ассоциативті белгілердің телінуі, коннотацияның пайда болуы – мәдени-ұлттық үрдіс, ол ақыл қисынына бағынбайды (неге? Мысалы, садыр табынан шыққан адам аңқау емес, малтүгел табынан шыққан адам аңқау, себебі: садыр табынан шыққан адамдарға, көбінесе, қу деген сөз телінеді), сол себептен әр халықта аңқаулық эталоны ретінде басқа да рулар табынан шыққан адамдарды алуға болады.

Жалпы коннотациялар сөзден шығатын ассоциацияларға негізделеді, әйтсе де, олар кей кезде шынайылыққа сүйенеді: садыр – қулықтың (сайтан қу ма, садыр қу ма?), матақ (керей) – тентектіктің (матақ, жүрген жерің шатақ), Белгібай (найман) – жомарттықтың (Береген Белгібай), тобықты (арғын) – сөзге шешен, іске алғыр, ұйымшыл (сөз маржаны тобықтыдан табылады, бөз арзаны Бұқардан табылады, толғағы бір тобықтының баласы).

Көбінесе, коннотациялар бағалаушы рөлінде келіп, сонымен қатар әлем картинасын құрайтын тілдің ұлттық ерекшелігін анық байқатады. Мысалы, алғашында наймандардың әлемді қабылдау картинасында найманның қызына шыдағанға тозақ жұмақтай көрінеді; найманның қызын алған, жұмаққа барады тіркестері жағымды мағына берсе, арғындарда ажалыңнан бұрын өлгің келсе, не екі аяқты мотоцикл ал, не арғыннан қатын ал – жағымсыз баға алған; ал найман тайпасының ішіндегі қызай табының қыздары жайлы тек жағымды ғана баға берілген: арғыннан ән таңда, қызайдан қыз таңда. Коннотациялар әлемді бағалау формасы арқылы көрінеді. Коннотацияларда тілдің номинативті жүйесінің потенциалды шикізаты түзіледі, себебі коннотативті сөз жаңа мағына жасау қабілеті ғана емес, сонымен бірге сөз семантикасындағы күрделі қатынастардың терең мағынасын сақтау әрі ұлттық мәдени тілдік картинаны жасау мүмкіндігі тағы бар.

XIX ғасыр ғұламалары (В. Гумбольдт, А.А. Потебня) тілді рухани күш қалпында түсінген: «Тіл – бізді қоршаған орта, біздің ол ортасыз, оның қатысынсыз өмір сүруіміз мүмкін емес». В. Гумбольдтің пікірінше, «Тіл – сыртқы жағдайлар әлемі мен адамның ішкі әлемінің арасында жатқан әлем» [6, 56 б.]. Бұдан шығатын түсінік – тілдің бізден тыс өмір сүруі мүмкін емес, ол біздің ақыл-ойымызда, жадымызда мәңгілік сақталады.

Табиғи тілдің тілдік бірліктері мәдениет тілінде қосымша мәдени семантикаға ие болады. Мысалы, арғын, найман, керей, уақ, қоңырат, қыпшақ тайпаларының арасында «би» сөзі шешендіктің семантикасын ғана емес, сонымен қатар ақыл-ойдың, интеллектінің символы ретінде айтылады. Бұл мәдени семантика магиялық және мифологиялық ойлау нәтижесінде тумақ. Мәселен, би сөзінің мағынасын мифологиялық тұрғыдан сипаттауына мына тұрақты тіркестер мысал бола алады: құт қонған Шаянбай; Дүтім кетсе, көкшенің құты кетер; Шоң би сөйлегенде қара арғымақты су түбіне батырады, Қазанғап сөйлегенде ол арғымақты судың бетіне шығарады және т.б. Осы берілген тұрақты тіркестердің қай-қайсысын алмасақ та белгілі бір деңгейде аңызға қатысы бары көрінеді. Мысалы, жоғарыдағы көрсетілген мысалдардың ішіндегі құт қонған Шаянбай мағыналық бірлігінен қазақы танымдағы кие қону, құт дару жөніндегі кез келген шаңырақта аса бір ыждағаттылықпен түсінікке қонымсыз сиқыр күштің тылсым сырын бойына дарыта білген ерекше жандар жайлы айтылатын аңыздың сұлбасын көреміз.

Толығырақ тоқталсақ, ел ішінің әңгімесіне жетік көкірек көзі ояу тұлғалардың баяндауы бойынша, бүгінгі күнге дейін жеткен маржан сөздің ерен жүйрігі, қара қылды қақ жарып, әділ кесімін айта білген, найман ішіндегі байжігіт руы тоғас тармағынан шыққан Сасан би төңірегін торлаған аңыз еді. Соның бірі: құн даулай келген қалмақ басшысының Сасан биді көргенде сасып, мен енді құн дауламаймын, тек бір тілегімді бер деуі, ал оның тілегі – билік айтқанда екі босағада жатып, ешкімді жолатпайтын иесі екі аб жыланды Сасан бидің иесі саналатын екі көк қасқырының Еміл өзенін құлдилатып қуып тастауы, яғни

сол иесін қайтартып беруі; екіншісі: ертеректе барымта кезінде мұрын елінің азаматы тоғас ішінде қабылан руының азаматтарының қолынан мерт болып, құн дауланады. Билік айту Сасан биге жүктеледі. Сол маңдағы Шаянбай ауылында бас қосқан жиында қабылан жағы заман заңының тоқтасар келесі ел алдында күмәнға шығып, жан береміз деседі. Ақыры құн даулап келген Мұрын жағы нанып, бұл істен Қабылан жағы таза екен деген қорытындыға келеді. Сөйтіп, құн кесілмейді.

Ең ауыр жаза ер құнын кесерде өзіне ғана көрінетін Сасан бидің рухы, «екі көк бөрісі» осы жолы өзіне ермей, жиын болған Шаянбай үйінің төсегіне шығып жатып алады. Сыртқа шығып шақырса да келмейді. Сонда ғана істің оң шешілмегенін білген Сасан би өзіне де, туысқандары Қабылан жағына да ренжіп: «Қабыланның тіліне нанба, алтын берсе, алма. Өмірде талай ер құнын кестім. Осы жолы қателестім. Дұрыс кеспедім, Қабылан жағына нандым. Өзіме ғана көрінетін, «екі көк бөрім» Шаянбай үйінің төсегінде қалды. Ендігі құт Шаянбайда болады. Мен қартайған екенмін» [7, 85 б.] деп налыпты. Содан бастап Шаянбайдың байлығы асып, дәулеті шалқиды. Аты жалпақ Найман еліне белгілі болады. Ел іші «құт қонған Шаянбай» деп атап кетеді.

Мифтік мазмұн арқылы этнос болмысын танытатын кейбір мағыналық бірліктер мифологема және архетиптермен байланысты. Бұл жердегі архетипте мынадай мәдени ақпарат жасырулы: істі әділетсіз шешуге болмайды, іс әділетсіз шешілсе, бізді желеп-жебеп жүрген періштелер ренжуі негізінде біздің кеңістік өрісіміз тарылады, әлсірейді әрі бұл жерде әділ шешімге қиянат әкелуші бидің жақындары, ал адам өз жақынына жамандық әкелсе, оны жебеуші құдірет иесі жазаға тартады. Жазаның түрі, биді сенімділігін нық ететін бағыт-бағдар беруші екі көк қасқырынан айыру, яғни бұл жерде, ісіне лайық әділ шешім шығармау дұрыс емес деген мәдени астар жатыр. Тағы бір басты белгі – «ел ішіндегі беделі зор» «би» сөзін ұлттық дәстүрдің, наным-сенімнің бірқатар контекстерімен шендестіруге мүмкіндік береді. Мысалы, би шешімінің әділдігі, адалдығына қарай: ісің адал болса, Өскенбайға бар, арам болса, Ералыға бар; Бәйкісіге билік берме; Білсең Кегенбаймын, білмесең деген баймын және т.б. Тұрақты тіркестер құрылымында, образдар іріктемесінде олардың мәдени ұлттық стереотип пен эталондар байланысы қадағаланады. Бұл ақпарат кейін коннотацияларда жанданып, ассоциативті образды негіздің мәдениетпен (эталон, символ, стереотип) байланысын көрсетеді. Мағыналық бірліктерде әлем жайлы жалпыадами түсінік бар, мысалы, бұл сөздер рухани мәдениеттің басты-басты ұғымдарын оның элементтері ретінде таңбалай отырып, сонымен бірге олардың мән-мағынасын да қамтиды. Кез келген ұлт тағдырында рухани өмір мен тіл үшін басты нәрсе – экономикалық қауымдастық ерекшелігі болып табылады. Оның ықпалы мен әсері айрықша. Экономикалық қауымдастықтың томаға-тұйықтығы сол белгілі бір аймақта тілдік ерекшеліктердің пайда болуына, тайпалар, рулар көлемінде сол тілдік ерекшеліктердің сақталуына жағдай тудырады. «Әрбір халықтың ой-өрісін, сезім-түйсік, дүниетанымы мен болмыс-тіршілігін танытатын оның тілі десек, сол тілдің – әр халықтың, әр ұлттың ата-бабадан кейінгі ұрпақтарына жалғасын тауып келе жатқан, онайлықпен өзгермейтіні белгілі [8, 15 б.].

Қорытынды. Қай халықтың болмасын оның толыққанды ұлт болып қалыпташуында тіл ең негізгі рөл атқарады. Яғни, тіл – ұлтты ұлт етіп, ұлттық дүниетанымымызды қалыптастырып, өз бойына сақтап, бүгінге дейін жеткізген. Сонымен мақалаға өзек болып отырған ру-тайпа болса, сол ру-тайпаның ойлау қабілеті, дүниені қабылдауы, қалыптасқан ұлттық рәсімді сақтай білуі, оны тілі арқылы бере білуі, ол ру-тайпа негізіндегі ұлтты тану, ұлттың мәдениетін тілі арқылы тану болып табылады. Айтылған таным-түсінік жөнінде ру-тайпаның жүріп өткен жолынан, өмір кешулерінен, бағыт-бағдарынан, күнделікті жағдаяттардан бізге ақпарат беруші дереккөздердің бір арнасы – ру-тайпа атауларынан қалыптасады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Сағындықұлы Б. Қазіргі қазақ тілі. Лексикология. - Алматы: Қазақ университеті, 2003. -101 б.
- 2 Исабаев Б. Ұлылар мекені. – Новосибирск: Родина, 2001. – 623 б.
- 3 Нәсенов Б. Абыралы – қанды жылдары. – Новосибирск, Родина, 2002. – 2 б., 3 кіт. – 642 б.
- 4 Маданов Х. Кіші жүздің шежіресі. – Алматы: Атамұра-Қазақстан, 1994. – 121 б.
- 5 Көпейұлы М.Ж. Қазақ шежіресі. – Алматы: Жалын, 1993. – 76 б.
- 6 Гумбольдт В. Язык и философия культуры. – Москва: Прогресс, 1985. – 451 б.
- 7 Саяхов О. Естен кетпес есімдер. – Алматы: Тамыр, 2002. – 232 б.
- 8 Қайдар Ә.Т. Этнолингвистика. – Алматы: Білім және еңбек, 1985. – 232 б.

Ш.Б. Сейтова

*Казахский инновационный университет гуманитарного права,
Семипалатинск, Қазақстан*

Информационное содержание некоторых этнонаименований

Аннотация. Жизненный смысл народного духа сохраняется в его языке. Поэтому любая семантическая единица является значимой частью жизни племени. У казахского народа сформировано свое искусство слова. Люди, обладавшие даром красноречия, были особо почитаемы в народе. По этой причине можно выделить национальные речевые особенности ораторского искусства казахского народа. Жизненный смысл человеческого духа сохраняется на его языке. Поэтому любая значимая единица - значительная часть племенной жизни. У казахского народного искусства есть свое искусство речи. Он имеет особое уважение к речи и искусству.

В судьбе любой нации главное для духовной жизни и языка - это особенность экономического сообщества. Его влияние и влияние являются исключительными. Сложность экономического сообщества создает условия для языковой специфики в этом конкретном регионе и сохраняет эти языковые особенности в племенах и племенах.

Ключевые слова: этноним, устойчивое выражение, мотивация, национальная ценность.

Sh.B. Seitova

Kazakh Innovative Humanitarian Law University, Semipalatinsk, Kazakhstan

Informational motives of some ethnonyms

Abstract. The vital meaning of the national spirit is preserved in its language. Therefore, any semantic unit is an important part of the life of the tribe. The Kazakh people have their own art of expression. People who possessed the gift of eloquence were especially respected by the people. For this reason, it is possible to single out the national speech features of the oratory of the Kazakh people. The delicate messenger of the soul is preserved in his ego. Anyone who likes to be one of the most important parts of life. The art of the Kazakh people has its own art. There are ten great art lovers and artists.

Everyday life is the main thing for the soul and language - this is an economic community. Ego vliyanje and vliyanitytsya are exclusively. The economical Society creates language specifications in the specific region and preserves these languages' specifications in the form of plugs and plugs.

Key words: ethnonym, stable expression, motivation, national value.

References

- 1 Sagyndyquly B. Qazirgi qazaq tili. Leksikologiya [Modern Kazakh language. Lexicology] (Qazaq universiteti, Almaty, 2003. S. 101). [in Kazakh]
- 2 Isabaev B. Ulylar mekeni [Place of honor]. (Homeland, Novosibirsk, 2001. S. 623). [in Kazakh]
- 3 Nasenov B. Abyraky – qandy zhyldary [Euphrates are bloody years]. (Homeland, Novosibirsk, 2002. book 3. S. 642). [in Kazakh]

- 4 Madanov H. Kishi zhuzdin shezhiresi [Chronicle of the Younger]. (Atamura-Qazaqstan, Almaty, 1994. S. 121). [in Kazakh]
5 Kopeiuly M.Zh. Qazaq shezhiresi [The Kazakh Chronicle]. (Zhalyn, Almaty, 1993. S. 76).
6 Gumbol'd V. Yazyk I filosofiya kultury [Language and philosophy of culture]. (Progress, Moskva, 1985. S. 451). [in Kazakh]
7 Sayahov O. Esten ketpes esimder [Unforgettable Names]. (Tamyр, Almaty, 2002. S. 232).
8 Qaidar A.T. Etnolingvistika [Ethnolinguistics]. (Progress, Almaty, 1985. S. 232). [in Kazakh]

Автор туралы мәлімет:

Сейітова Ш.Б. – филология ғылымдарының докторы, профессор. Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей, Қазақстан. E-mail: seitovashinar@mail.ru.

Seitova Sh. B. – Doctor of Philological sciences, professor. Kazakh humanitarian-juridical innovation university, Semey, Kazakhstan. E-mail: seitovashinar@mail.ru.

ҒТАМР 16. 31. 51.

Ж. Сәдуақасұлы¹, А. Махамбетова²

*Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті,
Қызылорда, Қазақстан*

(E-mail: ¹zhenis46@mail.ru, ²aidanamakhambetova@mail.ru)

Қазақ тіл білімінде лепті сөйлемдердің зерттелу жайы

Аңдатпа. Бұл мақалада лепті сөйлемдердің зерттелу жайына қатысты ғалымдардың көзқарастары мен пікірлері берілген. Сондай-ақ, лепті сөйлемдердің қазақ тіл білімінде құрылымдық жағынан арнайы зерттеу объектісі болғанымен, мәтін ішіндегі қызметі мен қатысымдық ерекшеліктерінің арнайы зерттеу нысаны болмағандығы айтылған. Сөйлем мен сөз тіркестері – синтаксистің ең негізгі бөлшектері болумен бірге, сөйлемдердің өзара мағыналық және құрылымдық жағынан тығыз байланысқан күрделі контекст, абзац, күрделі синтаксистік тұтастық топтарын құрайды. Қазіргі кезде осындай күрделі топтарды зерттеудің маңызы аса зор. Сөз тіркестері – синтаксистің ең негізгі бөлшектері болумен бірге, сөйлемдердің өзара мағыналық және құрылымдық жағынан тығыз байланысқан күрделі немесе тілдегі контекст, абзац, күрделі синтаксистік тұтастық, мәтін аталатын сөз топтарын құрайды.

Түйін сөздер: синтаксис, сөйлем мен сөз тіркестері, мәтін, мәтін синтаксисі, жай сөйлем синтаксисі, лепті сөйлем, интонация, эмоция.

Кіріспе. Тіл білімінің кейінгі даму кезеңдерінің нәтижесінде мәтін синтаксисі өмірге келді. Көптеген жаңа мәселелер қолға алынды.

Мәтін мәселесін зерттеудің түп негізі – орыс тіл білімінде. Орыс ғалымдары Ф.И.Буслаев, А.А.Потебнялар ерекше назар аударып, қарастырып өтсе, А.М.Пешковский күрделі синтаксистіктік тұтастықтың негізін салуға тырысты. Күрделі синтаксистік тұтастық категориясын «абзац» деп атап, негізгі белгілерін анықтап берді.

Тақырыптың зерттелуі. Аталған мәселеге аса маңыз беріп, жан-жақты зерттеу жүргізе бастау орыс тіл білімінде 40-50 жылдардан басталды. Алайда күні бүгінге дейін ғалымдар арасында пікір қайшылықтары өте көп.

Қазақ тіл білімінде бұл мәселені қозғап, сөз етіп жүргендер: М.Серғалиев, Б.Шалабай, Ж. Жақыпов, Б.Мүсірепова. Сөйлем мен сөз тіркестері – синтаксистің ең негізгі бөлшектері болумен бірге, сөйлемдердің өзара мағыналық және құрылымдық жағынан тығыз байланысқан күрделі (яки тілде контекст, абзац, күрделі синтаксистік тұтастық, мәтін аталып жүрген) топтарын құрайтыны белгілі. Ал қазіргі кезде осындай күрделі топтарды зерттеудің маңызы аса зор болып отыр. Нақтырақ айтқанда, синтаксистің ең күрделі, ең

**«Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы.
Филология сериясы» журналында мақала жариялау ережесі**

1. **Журналдың мақсаты.** Әдебиеттану және тілтану саласындағы ғылыми зерттеу нәтижелерін, филология ғылымының өзекті мәселелерін, тіл және әдебиет саласындағы оқыту әдістемесін, ғылыми конференцияның мағыналы материалдарын, библиографиялық шолу мен сыни тақырыптағы ғылыми құндылығы бар, мұқият тексеруден өткен материалдарды жариялау.

2. **Журналда мақала жариялаушы автор** мақаланың қол қойылған 1 дана қағаз нұсқасын Ғылыми басылымдар бөліміне (редакцияға, мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы, Астана қаласы, Қ. Сәтпаев көшесі, 2, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Бас ғимарат, 408 кабинет) және **vest_phil@enu.kz** электрондық пошталарына **Word** форматындағы нұсқаларын жіберу қажет. Мақала мәтінінің қағаз нұсқасы мен электронды нұсқалары бірдей болулары қажет.

Мақалалар қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде қабылданады.

3. Автордың қолжазбаны редакцияға жіберуі мақаланың Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысында басуға келісімін, шетел тіліне аударылып қайта басылуына келісімін білдіреді. Автор мақаланы редакцияға жіберу арқылы автор туралы мәліметтің дұрыстығына, мақала көшірілмегендігіне (плагиаттың жоқтығына) және басқа да заңсыз көшірмелердің жоқтығына кепілдеме береді.

4. **Мақаланың көлемі** 8 беттен кем болмауы және 16 беттен аспауға тиіс.

5. **Мақаланың құрылымы:** (қағаз беті - **A4**, кітап сұлбасында, беттеу жолы бар жағынан – 20 мм. Шрифт: **Times New Roman** - нұсқасында, әріптің көлемі (кегель) - **14**);

6. **ГТАМР** <http://grnti.ru/> - бірінші жолдың сол жақтауында;

Автор(лар)дың аты-жөні – жолдың ортасында, қою кіші әріппен жазылады;

Мекеменің толық атауы, қаласы, мемлекеті (егер авторлар әртүрлі мекемеде жұмыс істейтін болса, онда әр автордың жұмыс орны қасында курсивпен жазылуы керек) – жолдың ортасында;

Автор(лар)дың **E-mail-ы** – жақша ішінде, курсивпен, жолдың ортасында;

Мақала атауы – жолдың ортасында, жартылай қою кіші әріппен жазылады;

Аңдатпа - 100-200 сөз; формуласыз, мақаланың атауын мейлінше қайталамауы қажет; әдебиеттерге сілтемелер болмауы қажет; мақаланың құрылысын (**кіріспесі, мақаланың мақсаты мен міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың зерттеу әдістері, нәтижелері мен талқылаулары, қорытындысы**) сақтай отырып, мақаланың қысқаша мазмұны берілуі қажет.

Түйін сөздер (6-8 сөз немесе сөз тіркесі) - Түйін сөздер мақала мазмұнын ашатын, мейлінше мақала атауы мен аннотациядағы сөздерді қайталамай, мақала мазмұнындағы көп кездесетін сөздерді қолдану қажет. Сонымен қатар, ақпараттық-ізвестіру жүйелерінде мақаланы жеңіл табуға мүмкіндік беретін ғылым салаларының терминдерін қолдану қажет.

Негізгі мәтін мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/талқылау, қорытынды бөлімдерін қамтуы қажет – жола-ралық интервал - 1, азат жол «қызыл жолдан» - 1,25см, беттеу жолағы – еніне сай жасалады. Таблица, суреттер – аталғаннан кейін орналастырылады. Әр таблица, сурет қасында оның аталуы болу қажет. Сурет айқын әрі сканерден өтпеген болуы керек.

Мақаладағы формулалар тек мәтінде оларға сілтеме берілсе ғана нөмірленеді.

Жалпы қолданыста бар аббревиатуралар мен қысқартулардан басқалары міндетті түрде алғаш қолданғанда түсініктеме берілуі қажет.

Қаржылай көмек туралы ақпарат бірінші бетте көрсетіледі.

Әдебиеттер тізімі

Мәтінде әдебиеттерге сілтеме тікжақшаға алынады. Мәтіндегі әдебиеттер тізіміне сілтемелердің нөмірленуі мәтінде қолданылуына қатысты жүргізіледі: мәтінде кездескен әдебиетке алғашқы сілтеме [1, 253 б.] арқылы, екінші сілтеме [2, 182 б.] арқылы т.с.с. жүргізіледі.

Әдебиеттер тізімінде кітаптың жалпы бет көлемі көрсетіледі.

Жарияланбаған еңбектерге сілтемелер жасалмайды. Сонымен қатар, рецензиядан өтпеген басылымдарға да сілтемелер жасалмайды (әдебиеттер тізімін, әдебиеттер тізімінің ағылшынша әзірлеу үлгісін төмендегі мақаланы рәсімдеу үлгісінен қараңыз).

Мақала соңындағы әдебиеттер тізімінен кейін библиографиялық мәліметтер орыс және ағылшын тілінде (егер мақала қазақ тілінде жазылса), қазақ және ағылшын тілінде (егер мақала орыс тілінде жазылса), орыс және қазақ тілінде (егер мақала ағылшын тілінде жазылған болса) беріледі.

Авторлар туралы мәлімет: автордың аты-жөні, ғылыми атағы, қызметі, жұмыс орны, жұмыс орнының мекен-жайы, телефон, e-mail – қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде толтырылады.

7. Қолжазба мұқият тексерілген болуы қажет. Техникалық талаптарға сай келмеген қолжазбалар қайта өңдеуге қайтарылады. Қолжазбаның кейін қайтарылуы, оның журналда басылуына жіберілуін білдірмейді. Редакцияға түскен мақала жабық (анонимді) тексеруге жіберіледі. Барлық рецензиялар авторларға жіберіледі. Автор (рецензент мақаланы түзетуге ұсыныс берген жағдайда) үш күн аралығында қайта қарап, қолжазбаның түзетілген нұсқасын редакцияға қайта жіберуі керек. Рецензент **жарамсыз** деп таныған мақала қайтара қарастырылмайды. Мақаланың түзетілген нұсқасы мен автордың рецензентке жауабы редакцияға жіберіледі.

8. Төлемақы. Басылымға рұқсат етілген мақала авторларына төлем жасау туралы ескертіледі. Төлем көлемі 2018 жылға ЕҰУ қызметкерлері үшін 4500 тенге және басқа ұйым қызметкерлеріне 5500 тенге болып белгіленді.

Рекзивизиттер:

Цеснабанк: КБЕ16
БИН 010140003594
РНН 031400075610
ИИК KZ 91998
ВТВ 0000003104
TSES KZ KA

Положение о рукописях, представляемых в журнал «Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. Серия Филология»

1. **Цель журнала.** Публикация тщательно отобранных оригинальных научных работ в области литературоведения и языкознания, отражающие актуальные проблемы филологических наук, методы преподавания языка и литературы, а также наиболее значительные материалы научных конференций, библиографические обзоры и рецензии.

2. **Автору, желающему опубликовать статью в журнале** необходимо представить рукопись в твердой копии (распечатанном варианте) в одном экземпляре, подписанном автором в Отдел научных изданий (по адресу: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Учебно-административный корпус, каб. 408) и по e-mail **vest_phil@enu.kz**. При этом должно быть строго выдержано соответствие между **Word**-файлом и твердой копией.

Язык публикаций: Казахский, русский, английский.

3. Отправление статей в редакцию означает согласие авторов на право Издателя, Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, издания статей в журнале и переиздания их на любом иностранном языке. Представляя текст работы для публикации в журнале, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата и других форм неправомерного заимствования в рукописи, надлежащее оформление всех заимствований текста, таблиц, схем, иллюстраций.

4. **Объем статьи** не должен превышать 16 страниц (от 8 страниц).

5. **Схема построения статьи** (страница – А4, книжная ориентация, поля со всех сторон – 20 мм. Шрифт: тип – Times New Roman, размер (кегель) - 14):

ГРНТИ <http://grnti.ru/> - первая строка, слева

Инициалы и Фамилию автора(ов)- выравнивание по центру, курсив

Полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации)

E-mail автора(ов) – в скобках курсив

Название статьи – выравнивание по центру полужирным шрифтом

Аннотация (100-200 слов; не должна содержать формулы, по содержанию повторять название статьи; не должна содержать библиографические ссылки; должна отражать краткое содержание статьи, сохраняя структуру статьи – введение, постановка задачи, цели, история, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы).

Ключевые слова (6-8 слов/словосочетаний).

Ключевые слова должны отражать основное содержание статьи, использовать термины из текста статьи, а также термины, определяющие предметную область и включающие другие важные понятия, позволяющие облегчить и расширить возможности нахождения статьи средствами информационно-поисковой системы).

Основной текст статьи должен содержать введение, постановку задачи, цели, историю, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы – межстрочный интервал – 1, отступ «красной строки» -1,25 см, выравнивание по ширине.

Таблицы, рисунки необходимо располагать после упоминания. С каждой иллюстрацией должна следовать надпись. Рисунки должны быть четкими, чистыми, несканированными. В статье нумеруются лишь те формулы, на которые по тексту есть ссылки.

Все аббревиатуры и сокращения, за исключением заведомо общеизвестных, должны быть расшифрованы при первом употреблении в тексте.

Сведения о финансовой поддержке работы указываются на первой странице в виде сноски.

Список литературы

В тексте ссылки обозначаются в квадратных скобках. Ссылки должны быть пронумерованы строго по порядку упоминания в тексте. Первая ссылка в тексте на литературу должна иметь номер [1, 153 с.], вторая - [2, 185 с.] и т.д. Ссылка на книгу в основном тексте статьи должна сопровождаться указанием использованных страниц (например, [1, 45 с.]). Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Нежелательны ссылки на нецензурируемые издания (примеры описания списка литературы, описания списка литературы на английском языке см. ниже в образце оформления статьи).

В конце статьи, после списка литературы, необходимо указать библиографические данные на русском и английском языках (если статья оформлена на казахском языке), на казахском и английском языках (если статья оформлена на русском языке) и на русском и казахском языках (если статья оформлена на английском языке).

Сведения об авторах: фамилия, имя, отчество, научная степень, должность, место работы, полный служебный адрес, телефон, e-mail – на казахском, русском и английском языках.

6. Рукопись должна быть тщательно выверена. Рукописи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись принята к опубликованию.

7. Работа с электронной корректурой. Статьи, поступившие в Отдел научных изданий (редакция), отправляются на анонимное рецензирование. Все рецензии по статье отправляются автору. Авторам в течение трех дней необходимо отправить корректуру статьи. Статьи, получившие отрицательную рецензию к повторному рассмотрению не принимаются. Исправленные варианты статей и ответ автора рецензенту присылаются в редакцию. Статьи, имеющие положительные рецензии, представляются редколлегии журнала для обсуждения и утверждения для публикации.

Периодичность журнала: 4 раза в год.

8. Оплата. Авторам, получившим положительное заключение к опубликованию необходимо произвести оплату по следующим реквизитам (для сотрудников ЕНУ – 4500 тенге, для сторонних организаций – 5500 тенге):

Реквизиты:

Цеснабанк: КБЕ16

БИН 010140003594

РНН 031400075610

ИИК KZ 91998

ВТВ 0000003104

TSES KZ KA

Provision on articles submitted to the journal “Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Philology Series”

1. Publication of carefully selected original scientific works in the fields of literary studies, linguistics, reflecting the actual problems of philology, teaching language methods and literature, the most significant materials of scientific conferences, bibliographic summaries and reviews.

2. An author who wishes to publish an article in a journal must submit the article in hard copy (printed version) in one copy, signed by the author to the scientific publication office (at the address: 010008, Republic of Kazakhstan, Astana, Satpayev St., 2. L.N. Gumilyov Eurasian National University, Main Building, room 408) and by e-mail **vest_phil@enu.kz** in Word format. At the same time, the correspondence between Word-version and the hard copy must be strictly maintained.

Language of publications: Kazakh, Russian, English.

3. Submission of articles to the scientific publication office means the authors' consent to the right of the Publisher, L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish articles in the journal and the re-publication of it in any foreign language. Submitting the text of the work for publication in the journal, the author guarantees the correctness of all information about himself, the lack of plagiarism and other forms of improper borrowing in the article, the proper formulation of all borrowings of text, tables, diagrams, illustrations.

4. **The volume of the article** should not exceed 18 pages (from 6 pages).

5. **Structure of the article** (page – A4 format, portrait orientation, page margins on all sides - 20 mm. Font: type - Times New Roman, font size - 14)

GRNTI <http://grnti.ru/> - first line, left

Initials and Surname of the author (s) - center alignment, italics

Full name of the organization, city, country (if the authors work in different organizations, you need to put the same icon next to the name of the author and the corresponding organization) - center alignment, italics

Author's e-mail (s)- in brackets, italics

Article title - center alignment, bold

Abstract (100-200 words, it should not contain a formula, the article title should not repeat in the content, it should not contain bibliographic references, it should reflect the summary of the article, preserving the structure of the article - introduction, problem statement, goals, history, research methods, results /discussion, conclusion).

Key words (6-8 words/word combination. Keywords should reflect the main content of the article, use terms from the article, as well as terms that define the subject area and include other important concepts that make it easier and more convenient to find the article using the information retrieval system).

The main text of the article should contain an introduction, problem statement, goals, history, research methods, results / discussion, conclusion - line spacing - 1, indent of the «red line» -1.25 cm, alignment in width.

Tables, figures should be placed after the mention. Each illustration should be followed by an inscription. Figures should be clear, clean, not scanned.

In the article, only those formulas are numbered, to which the text has references.

All abbreviations, with the exception of those known to be generally known, must be deciphered when first used in the text.

Information on the financial support of the article is indicated on the first page in the form of a footnote.

References

In the text references are indicated in square brackets. References should be numbered strictly in the order of the mention in the text. The first reference in the text to the literature should have the number [1], the second - [2], etc. The reference to the book in the main text of the article should be accompanied by an indication of the pages used (for example, [1, 45 p.]). References to unpublished works are not allowed. Unreasonable references to unreviewed publications (examples of the description of the list of literature, descriptions of the list of literature in English, see below in the sample of article design).

At the end of the article, after the list of references, it is necessary to indicate bibliographic data in Russian and English (if the article is in Kazakh), in Kazakh and English (if the article is in Russian) and in Russian and Kazakh languages (if the article is English language).

Information about authors: surname, name, patronymic, scientific degree, position, place of work, full work address, telephone, e-mail - in Kazakh, Russian and English.

6. The article must be carefully verified. Articles that do not meet technical requirements will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the article has been accepted for publication.

7. Work with electronic proofreading. Articles received by the Department of Scientific Publications (editorial office) are sent to anonymous review. All reviews of the article are sent to the author. The authors must send the proof of the article within three days. Articles that receive a negative review for a second review are not accepted. Corrected versions of articles and the author's response to the reviewer are sent to the editorial office. Articles that have positive reviews are submitted to the editorial boards of the journal for discussion and approval for publication.

Periodicity of the journal: 4 times a year.

8. Payment. Authors who have received a positive conclusion for publication should make payment on the following requisites (for ENU employees - 4,500 tenge, for outside organizations - 5,500 tenge):

Requisites:

Tsesnabank: КБЕ16

БИН 010140003594

РНН 031400075610

ИИК KZ 91998

ВТБ 0000003104

TSES KZ KA

Рәсімдеу үлгісі / Образец оформления статьи / Template

FTAMP 27. 25. 19

А.Ж. Жұбанышева¹, Н. Темірғалиев², А.Б. Утесов³^{1,2}Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің теориялық математика және ғылыми есептеулер институты, Астана, Қазақстан³Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ақтөбе, Қазақстан**Компьютерлік (есептеуіш) диаметр мәнмәтінінде функцияларды сандық дифференциалдау**

Аңдатпа. Компьютерлік (есептеуіш) диаметр мәнмәтінінде Соболев класында жататын функцияларды олардың тригонометриялық Фурье-Лебег коэффициенттерінің ақырлы жиынынан алынған дәл ақпарат бойынша жуықтау есебі толығымен шешілді ..... [100-200 сөз]

Кілт сөздер: жуықтап дифференциалдау, дәл емес ақпарат бойынша жуықтау, шектік қателік, Компьютерлік (есептеуіш) диаметр.

Мақаланың мәтіні төмендегі бөлімдерді қамтуы қажет:

- кіріспе,
- мақаланың мақсаты мен міндеті,
- қарастырылып отырған сұрақтың зерттеу әдістері,
- нәтижелер мен талқылаулар,
- қорытынды.

\

Әдебиеттер тізімі

- 1 Темиргалиев Н. Компьютерный (вычислительный) поперечник как синтез известного и нового в численном анализе // Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. -2014. –Т. 4. № 101. – С. 16–33.
- 2 Локуциевский О.М., Гавриков М.Б. Начала численного анализа. - Москва: ТОО «Янус», 1995. - 581 с.
- 3 Жубанышева А.Ж., Абикенова Ш. О нормах производных функций с нулевыми значениями заданного набора линейных функционалов и их применения к поперечниковым задачам // Функциональные пространства и теория приближения функций: Тезисы докладов Международной конференции, посвященная 110-летию со дня рождения академика С.М.Никольского. – Москва: Наука, 2015. - С.141-142

ГРНТИ 27.25.19

А.Ж. Жубанышева¹, Н. Темиргалиев², А.Б. Утесов³^{1,2}Институт теоретической математики и научных вычислений Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан³Актюбинский региональный государственный университет имени К. Жубанова, Актөбе, Казахстан(E-mail: ¹axaulezh@mail.ru, ²ntmath10@mail.ru, ³adilzhan_71@mail.ru)**Численное дифференцирование функций в контексте Компьютерного (вычислительного) поперечника**

Аннотация. В рамках Компьютерного (вычислительного) поперечника полностью решена задача приближенного дифференцирования функций, принадлежащих классам Соболева по неточной информации, полученной от произвольного конечного множества тригонометрических коэффициентов Фурье-Лебега дифференцируемой функций ...
[100-200 слов]

Ключевые слова: приближенное дифференцирование, восстановление по неточной информации, предельная погрешность, Компьютерный (вычислительный) поперечник.

GRNTI 27. 25. 19

A.Zh. Zhubanysheva¹, N. Temirgaliyev², A.B. Utesov³

^{1,2}*Institute of theoretical mathematics and scientific computations of L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan*

³*K.Zhubanov Aktobe Regional State University, Aktobe, Kazakhstan*

Numerical differentiation of functions in the context of Computational (numerical) diameter

Abstract. The Computational (numerical) diameter is used to completely solve the problem of approximate differentiation of a function given inexact information in the form of an arbitrary finite set of trigonometric Fourier-Lebesgue coefficients ... [100-200 words]

Key words: approximate differentiation, recovery from inexact information, limiting error, Computational (numerical) diameter, massive limiting error.

References

- 1 Temirgaliyev N. Komp'yuternyj (vychislitel'nyj) poperechnik kak sintez izvestnogo i novogo v chislennom analize [Computational (numerical) diameter as a synthesis of the known and the new in numerical analysis], Vestnik Evrazijskogo nacional'nogo universiteta imeni L.N. Gumileva [Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University], 4(101), 16–33 (2014). [in Russian]
- 2 Lokucievskij O.M., Gavrikov M.B. Nachala chislennogo analiza [Elements of numerical analysis] (Yanus, Moscow, 1995).
- 3 Zhubanysheva A.Zh., AbikenovaSh.K. O normah proizvodnyh funkcij s nulevymi znachenijami zadannogo nabora linejnyh funkcionalov i ih primenenija k poperechnikovym zadacham [About the norms of the derivatives of functions with zero values of a given set of linear functionals and their application to the width problems]. Tezisy dokladov Mezhdunarodnoj konferencii, posvjashhennaja 110-letiju so dnja rozhdenija akademika S.M.Nikol'skogo «Funkcional'nye prostranstva i teorija priblizhenija funkcij» [International conference on Function Spaces and Approximation Theory dedicated to the 110th anniversary of S. M. Nikol'skii]. Moscow, 2015, pp. 141-142.

Авторлар туралы мәлімет:

Қазақша:

Жұбанышева А.Ж. – Теориялық математика және ғылыми есептеулер институтының аға ғылыми қызметкері, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қ. Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан. Тел.: +7 (7172)709-500 (ішкі тел. 33-410). *E-mail: axaulezh@mail.ru.*

Темірғалиев Н. – Теориялық математика және ғылыми есептеулер институтының директоры, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қ. Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан. Тел.: +7 (7172)709-500 (ішкі тел. 33-325). *E-mail: ntmath10@mail.ru.*

Утесов А.Б. - физика-математика ғылымдарының кандидаты, Математика кафедрасының доценті, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ә. Молдағұлова

даңғылы 34, Ақтөбе, Қазақстан. *E-mail: adilzhan_71@mail.ru.*

АҒЫЛШЫНША:

Zhubanysheva A.Zh. – Senior researcher of the Institute of theoretical mathematics and scientific computations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., Astana, Kazakhstan. Tel.: +7 (7172)709-500 (31-410). *E-mail: axaulezh@mail.ru.*

Temirgaliyev N. – Head of the Institute of theoretical mathematics and scientific computations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., Astana, Kazakhstan. Tel.: +7 (7172)709-500 (33-325). *E-mail: ntmath10@mail.ru.*

Utesov A.B. - candidate of physical and mathematical sciences, Associate Professor of the Department of Mathematics, K.Zhubanov Aktobe Regional State University, A.Moldagulova Prospect, 34, Aktobe, Kazakhstan. *E-mail: adilzhan_71@mail.ru.*

Редактор: Дихан Қамзабекұлы
Шығарушы редактор: І.Р. Құрманғалиев
Дизайн: І.Р. Құрманғалиев

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
ХАБАРШЫСЫ. Филология сериясы.
-2018. - 1(122). - Астана: ЕҰУ. 180-б.
Шартты б.т. - 22.5   Таралымы - 40 дана

Мәтін мазмұнына типография жауап бермейді.

Редакция мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы,
Астана қ., Қ. Сәтпаев көшесі, 2.
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Тел.: (87172) 709-500 (ішкі 31-413)

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
баспасында басылды